

پژوهشی در

کلام امامیه

تبیین تئولوژی اصول دین

محمد حسن قدردان قراملد

پژوهشی در کلام امامیه

تبیین عقلانی اصول دین

محمدحسن قدردان قراملکی

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۴۰۳

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

قیمت: ۲۶۰۰۰۰ تومان

طراح جلد: رؤیانگاران خیال

بناپ و صحافی: آرزوی دیدار

سر: فدر، قره‌اکی، محمدحسن، ۱۳۴۴.
عنوان و نام پدیدآور: پژوهشی در کلام امامیه: تبیین عقلانی اصول دین/ محمدحسن قدردان قراملکی.
مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۲۷۲ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۳-۰۰۰۰-۰۰۰۰
وضعیت فهرست‌نویسی: دیبا.
یادداشت: کتابنامه. یادداشت: امامیه.
عنوان دیگر: تبیین عقلانی اصول دین.
موضوع: کلام شیعه امامیه.
موضوع: *namite Shiites theology
موضوع: شیعه — اصول دین.
موضوع: Shī'ah -- *Pillars of Islam
موضوع: شیعه — عقاید.
موضوع: Shia'h -- Doctrines
شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
رده‌بندی کنگره: BP ۲۱۱/۵
رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۴۱۷۲
شماره کتابشناسی ملی: ۹۸۳۱۶۴۴

این کتاب با کاغذ حمایتی چاپ شده است

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهبشتی، تقاطع بزرگراه
شهید مدرس، پلاک ۶۵، تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱
پژوهشگاه کتاب اندیشه: تهران، خیابان انقلاب، روبروی
درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۳۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

پیشگفتار	۱۳
مقدمه	۱۷
فصل اول: خداشناسی	۲۱
مبحث اول: اشاره‌ای به براهین ثبوت	۲۳
۱. برهان امکان و وجوب	۲۵
۲. برهان حدوث	۲۸
۳. برهان حرکت	۲۹
۴. برهان نظم	۳۰
۵. برهان فطرت	۳۵
۱-۵. امر وجدانی و همگانی	۳۶
۲-۵. ابطال نظریه رقیب	۳۷
۳-۵. یافته‌های علم روان‌شناسی	۳۷
۶. برهان معقولیت (دفع خطر محتمل)	۳۹
مبحث دوم: صفات خدا	۴۰
گفتار اول: تعریف صفت و اسم	۴۰
گفتار دوم: اقسام صفات خدا	۴۳
۱. صفات ثبوتی و سلبی	۴۳
۲. صفات ذاتی و فعلی	۴۴
گفتار سوم: شناخت صفات خدا (دیدگاه‌ها)	۴۴
۱. تشبیه	۴۴
۲. تعطیل (تنزیه)	۴۵
۳. اثبات بدون تشبیه (شناخت اجمالی)	۴۶

۴۷ جمع‌بندی
۴۹ فصل دوم: عدل الهی
۵۱ مبحث اول: تبیین و اثبات عدل الهی
۵۱ گفتار اول: تبیین عدالت الهی
۵۳ گفتار دوم: اثبات عدل الهی به طریق برهان لقی
۵۳ ۱. نداشتن انگیزه فعل ناعادلانه در خدا
۵۵ ۲. لزوم سختی بین فعل و فاعل
۵۶ مبحث دوم: فلسفه شرور و بلاای طبیعی
۵۶ ۱. شر بالذات نبودن بلاای طبیعی
۵۷ ۲. شر، تحول در دل
۵۸ ۳. بلاای طبیعی، لازمه عالم ماده
۵۹ ۴. امکان مذهب به تصریح طبیعی
۶۰ ۵. شرور، زنگ بیدار شدن فطرت
۶۱ ۶. شرور، کیفر گناهان
۶۱ ۷. شرور، امتحان و آزمایش الهی
۶۲ ۸. جبران شرور و آسیب‌ها در قیامت
۶۴ ۹. فواید شرور
۶۴ ۹-۱. شر، موجب تعالی روح انسانی
۶۵ ۹-۲. شرور، مبدأ خیرات
۶۶ مبحث سوم: آفرینش شیطان
۶۶ گفتار اول: فلسفه خلقت شیطان و عدالت الهی
۶۶ ۱. تکامل و تعالی نفس در گرو وسوسه و گمراهی
۶۷ ۲. تصرف شیطان در حد وسوسه و نه الزام
۶۷ گفتار دوم: خلقت اولیه شیطان و حکمت الهی
۶۸ ۱. عدم خلق شیطان برای گمراهی
۶۸ ۲. استفاده شیطان از اختیار خود
۶۸ ۳. شیطان مکمل تکامل انسان
۶۸ گفتار سوم: حکمت مهلت خداوند بر شیطان
۷۰ جمع‌بندی
۷۱ فصل سوم: نبوت
۷۳ مبحث اول: تعریف نبوت

۷۳	گفتار اول: تعریف نبوت و نبی.....
۷۶	گفتار دوم: شرایط و مؤلفه‌های نبوت.....
۷۹	گفتار سوم: تفاوت نبی، رسول و اولوالعزم.....
۸۲	گفتار چهارم: اشاره‌ای به اقسام نبوت (تعریفی، تشریحی و تبلیغی).....
۸۳	مبحث دوم: فلسفه نیاز به وحی و پیامبر.....
۸۴	۱. کرانمندی عقل (رهیافت کلامی).....
۸۷	۲. طیّ طریقت (رهیافت عرفانی).....
۸۸	۳. رفع اضطراب و آلام (رهیافت روان‌شناسانه).....
۹۰	۴. نیاز اجتماع به قانون (رهیافت جامعه‌شناسانه).....
۹۲	۵. شرط پاسکال ^۱ (فرض محتمل).....
۹۴	۶. ادله و شواهد لزوم بحال به پیامبران.....
۹۶	مبحث سوم: خاستگاه پیام اسلام ﷺ و فلسفه آن.....
۹۶	گفتار اول: اثبات خاتمیت پیام اسلام ﷺ.....
۹۶	۱. رویکرد عقلی.....
۹۷	۲. رویکرد قرآنی.....
۱۰۰	۳. رویکرد روایی.....
۱۰۰	گفتار دوم: فلسفه خاتمیت.....
۱۰۱	۱. کمال دین.....
۱۰۳	۲. مصونیت منبع.....
۱۰۴	۳. کمال و بلوغ مخاطبان.....
۱۰۶	۴. امامت و ولایت.....
۱۰۷	۵. اجتهاد و ارائه معیارهای تفسیر دین.....
۱۰۸	۶. اهتمام به عقل و نیازهای انسانی.....
۱۰۹	۷. نص محوری بودن وحی اسلامی (استمرار وحی).....
۱۱۱	۸. قرآن تجلی الهی.....
۱۱۲	۹. وحدت شرایع و جهانی‌سازی.....
۱۱۴	جمع‌بندی.....
۱۱۵	فصل چهارم: امامت.....
۱۱۷	مبحث اول: حقیقت و ماهیت امامت.....
۱۱۸	۱. مشروعیت الهی یا زمینی امامت (اصل نصب و انتخاب).....
۱۱۸	۲. نگاه حداقلی و حداکثری به صفات امام (علم و عصمت).....
۱۱۹	۳. حجت الهی و مرجعیت علمی و دینی امام.....

- ۱۱۹ ۴. امام، واسطه فیض و قطب عالم.
- ۱۲۰ ۵. وجوب عقلی یا نقلی امامت.
- ۱۲۱ مبحث دوم: فلسفه امامت.
- ۱۲۲ ۱. هدایت مردم.
- ۱۲۲ ۲. مرجعیت دینی.
- ۱۲۳ ۳. عدم بلوغ کامل عقلی مخاطبان.
- ۱۲۴ ۴. تشریح احکام فرعی.
- ۱۲۶ ۵. تشکیل حکومت دینی.
- ۱۲۷ ۶. امامان واسطه فیض الهی.
- ۱۳۰ مبحث سوم: اثبات امامت ائمه اطهار علیهم السلام (رویکرد عقلی، قرآنی و روایی).
- ۱۳۰ ۱. قول: رویکرد تحلیلی و عقلی.
- ۱۳۹ ۲. رویکرد قرآنی.
- ۱۳۹ ۱. آیه ولایت.
- ۱۴۱ ۲. آیه تبلیغ.
- ۱۴۳ ۳. آیه اکمال دین.
- ۱۴۴ ۴. آیه اولی الامر.
- ۱۴۵ ۵. آیه تطهیر.
- ۱۴۶ ۶. آیه انذار.
- ۱۴۷ گفتار سوم: اثبات امامت ائمه اطهار علیهم السلام (رویکرد روایی).
- ۱۴۷ ۱. احادیث خلافت.
- ۱۵۱ ۲. احادیث امامت، امیر مؤمنان علیه السلام و وزارت.
- ۱۵۲ ۳. حدیث غدیر.
- ۱۵۷ ۴. احادیث منزلت.
- ۱۵۹ ۵. حدیث قلم و دوات (وصیت نانوشته).
- ۱۶۳ ۶. احادیث حجت.
- ۱۶۳ ۷. احادیث عصمت.
- ۱۶۶ ۸. احادیث مرجعیت علمی و دینی.
- ۱۷۱ جمع بندی.
- ۱۷۳ فصل پنجم: مرگ و معاد.
- ۱۷۵ مبحث اول: مرگ، قبر و احتضار.
- ۱۷۸ مبحث دوم: سؤال قبر (نکیر و منکر).
- ۱۷۹ ۱. مقصود از قبر، قالب مثالی.

۱۸۰	۲. امکان سؤال از کالبد مثالی
۱۸۱	۳. تفسیر فرشته به صورت اعمال انسان
۱۸۲	مبحث سوم: ادله وجود عالم حیات بعد از مرگ (برزخ)
۱۸۲	۱. تجرد نفس انسان
۱۸۳	۲. ارتباط با ارواح
۱۸۵	۳. مرگ موقت
۱۸۶	۴. رؤیای صادقه
۱۸۹	مبحث چهارم: معاد (جسمانی یا روحانی)
۱۸۹	گفتار اول: معاد جسمانی صرف
۱۹۰	۱. انکار تجرد، انکار حقیقت معاد جسمانی
۱۹۱	۲. اعاده معنوم
۱۹۱	۳. ابهام در تعریف جسم حقیقی
۱۹۲	۴. تغییر و فساد، لازمه ماده
۱۹۳	۵. لزوم تناسخ
۱۹۳	گفتار دوم: معاد مثالی
۱۹۳	۱. تعارض با نصوص دینی
۱۹۴	۲. انحصار معاد به انسان‌های کامل
۱۹۴	۳. مادی‌انگاری قوه خیال
۱۹۴	۴. تناسخ
۱۹۵	۵. جمع معاد عقلی و جسمانی
۱۹۵	گفتار سوم: معاد جسمانی (حکمت متعالیه)
۱۹۶	گفتار چهارم: دیدگاه مختار (ترمیم و تکمیل دیدگاه متعالیه)
۱۹۶	۱. مماثلت بدن آخروی با بدن دنیوی
۱۹۷	۲. انشاء بدن جسمانی توسط نفس یا خداوند
۱۹۸	۳. مطابقت با نصوص دینی
۱۹۸	مبحث پنجم: نامه اعمال
۱۹۸	گفتار اول: وزن اعمال
۱۹۹	وجود الگو برای توزین و محاسبه
۲۰۰	گفتار دوم: نامه اعمال
۲۰۰	۱. تفسیر تکوینی و اعتباری از نامه اعمال
۲۰۲	۲. تحویل نامه اعمال به دست راست یا چپ؟
۲۰۲	مبحث ششم: تکلم و گواهی اعضای بدن

۱. نطق به قدرت الهی ۲۰۳
۲. ایجاد نطق در اعضا توسط خداوند ۲۰۳
۳. تفسیر نطق به کنایه و استعاره ۲۰۴
۴. نطق و شهادت حقیقی اعضا ۲۰۴
- ۱-۴. امکان علم در جوامد ۲۰۴
- ۲-۴. تأیید ضبط و حفظ آثار و انعکاسات مادی در جوامد توسط علم ۲۰۶
- مبحث هفتم: پل صراط (پلی باریک‌تر از مو و تیزتر از شمشیر بر جهنم؟) ۲۰۹
۱. تفسیر صراط به اعمال انسان و ظهور آن در آخرت ۲۰۹
- مبحث هشتم: شفاعت ۲۱۲
۱. شفاعت در برزخ یا قیامت؟ ۲۱۴
- مبحث نهم: فلسفه جهنم ۲۱۶
- گفتار اول: توجیه عذاب آخروی با رویکرد اعتباری انگاری کیفر ۲۱۶
۱. عذاب، منتضا، عدل الهی ۲۱۶
۲. کیفر، غایت تکا ۲۱۶
۳. عقاب، ضامن اجر، تکا ۲۱۷
۴. کیفر، مقتضای معصیت ۲۱۷
۵. عقاب، مایه تصفیه و تطهیر نفس ۲۱۷
- گفتار دوم: تکوینی انگاری عذاب آخروی ۲۱۸
۱. تقریر اول: درج و ثبت اثر فعل در نفس ۲۱۹
۲. تقریر دوم: عذاب صورت باطنی و ملکوتی عمل ۲۲۶
۳. علوم تجربی و تجسم اعمال ۲۲۷
- مبحث دهم: عذاب خلود کافر معاند ۲۳۰
۱. تأثیر ماندگاری کفر در نفس ۲۳۳
۲. توجیه و تأویل عذاب ابدی ۲۳۴
- جمع‌بندی ۲۳۵
- منابع ۲۳۷
- فهرست آیات ۲۴۵
- فهرست روایات ۲۴۹
- فهرست اشعار ۲۵۳
- نمایهٔ اعلام ۲۵۵
- نمایهٔ اصطلاحات ۲۶۱

پیشگفتار

در پرتو پیرای انقلاب اسلامی ایران، بار دیگر تعالیم متعالی و مترقی اسلام به عنوان معارف و نبض بخش در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر گردید. تجدید حیات اسلام، از سر بیاد بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان شد و از دیگر سو باعث نمایان شدن سست‌ت‌پایگی مسلک‌ها و مکاتب بشرساخته و نظام‌های مبتنی بر آنها در میان دیگر ملل گشت.

بایستگی بسط تحقیق و مطالعه متقن و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینه مبانی معارف دینی و نظامات اجتماعی، بسی بر آن و ضرورت پرداخت عالمانه و روزآمد به «حوادث واقعه فکری»، به فراخور سبب‌ها کنونی و درخور این رستخیز رهایی‌بخش و نیز لزوم آسیب‌شناسی فرهنگ ملی، دفعی و درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقلشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی پژوهشی ممحض و کارآمدی را فرض می‌نمود. به اقتضای ضرورت‌های پیش‌گفته، حسب‌الامر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی، آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش و تدبیر آیت‌الله علی‌اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان نهادی علمی، فکری، دانشگاهی و حوزوی در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشگاه دارای شخصیت حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و

غیردولتی است که اکنون در قالب چهار پژوهشکده «حکمت و دین پژوهی»، «نظام‌های اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی» و «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته برای تحقق اهداف مذکور در اساسنامه مصوب خود فعالیت می‌کند.

پژوهشکده حکمت و دین پژوهی که مشتمل بر هفت گروه علمی با عنوان‌های «معرفت‌شناسی»، «قرآن پژوهی»، «تخصصی علوم انسانی قرآنی»، «فلسفه»، «کلام»، «عرفان» و «منطق فهم دین» است، در جهت تحقق اهداف ذیل فعالیت می‌نماید:

۱. بازپوی و بازپیرایی حکمت و کلام و معارف اسلامی
 ۲. تبیین و ساماندهی مناسب مباحث زیرساختی اندیشه دینی
 ۳. ایجاد بستر مناسب برای تعمق و پویایی و بالندگی اندیشه دینی
 ۴. پاسخ به شبهات انسانی در قلمرو عقاید و کلام اسلامی
 ۵. نقد مکاتب و دیدگاه‌های معاصرین در حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی
- یکی از حوزه‌های معرفتی مورد اهتمام خاص در پژوهشگاه، خاصه در گروه‌های پژوهشکده حکمت و دین پژوهی، حوزه تمحوض کلام شیعی است که در این حوزه پژوهش و تحقیق در تاریخ، مبانی و مبانی علم کلام شیعه با رویکرد تبیینی (اثباتی) و دفاعی (نقد شبهات) صورت می‌گیرد و مباحث کلام شیعی در این حوزه مربوط به مبدأ، نبوت، امامت، معاد، عدل، جهان و انسان‌شناسی خواهد بود.

اثر «تبیین عقلانی اصول دین» نتیجه یکی از پژوهش‌های گروه «کلام» است که توسط محقق ارجمند جناب حجت‌الاسلام محمدحسن قدردان قراملکی، عضو هیئت علمی گروه کلام پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، به سامان رسیده است.

نویسنده ارجمند کتاب، در سال‌های اخیر کتب و مقالات متعددی را در حوزه الهیات و کلام اسلامی نگاشته است که مجموعه شش جلدی «پاسخ به

شبهات کلامی» از آثار موفق ایشان است. «خدا در تصور انسان»، «اسماء و صفات خدا»، «قاعده الواحد از منظر متکلمان» و «توحید ذاتی و وحدت وجود از نگاه کلامی» نیز از آثار دیگر نویسنده محترم است.

قلم کتابی که اکنون پیش روی شماست، برای مخاطبان جوانی نگاشته شده است که در پی پویایی فکری خویش بوده، طالب آشنایی بیشتر و عمیق تر با مجموعه عقاید شیعی همچون توحید، عدل الهی، نبوت، امامت، مرگ و معاد هستند. در این کتاب محقق محترم بر محور کتاب «پاسخ به شبهات کلامی» و با قلمی روان و جذاب کوشیده است این دغدغه و خواست مخاطب جوان را پاسخ گوید و ذهن ایشان را بهتر و بیشتر با باورها آشنا سازد و جواب شبهات پیرامون آن را ارائه نماید.

در پایان از همه اعضای هیئت تحریر علمی گروه کلام و ارزیابان محترم جناب آقای دکتر حسن یوسفیان و حاجت الاسلام آقای محمدباقر پورامینی و به ویژه مؤلف گرامی که با سعه صدر در برابر تلاش کردنی، قدردانی نموده، توفیقاتشان را از خدای سبحان خواستاریم. به یقین نقدها و پیشنهادهای سازنده مخاطبان ما را در ارتقای علمی اثر و دستیابی به اهداف فرارویمان یاری خواهد کرد.

گروه کلام

پژوهشکده حکمت و دین پژوهی

مقدمه

۱. بیان مسئله

ادیان آسمانی و اجماع این مقدس اسلام از سه ساحت اعتقادات، شریعت و اخلاق تشکیل شده است. ساحت معرفت، ساحت زیربنایی و رکن مهم دین به شمار می‌آید که اعتبار دو ساحت دیگر و التزام به آن دو به ساحت اعتقادات استوار است که علم کلام و عقاید متخلف از تبیین و تدوین آن است؛ لذا در طول تاریخ مشاهده می‌کنیم که کتاب‌های متعالی در تبیین آموزه‌های اعتقادی آیین مقدس اسلام تدوین شده است که مبانی و اصول آموزه‌های اعتقادی و معرفتی اسلام را در یک یا چندین مجلد تبیین کرده‌اند. کتاب پیش رو در صدد تبیین آموزه‌های اعتقادی اسلام و مذهب تشیع است که در حد اختصار به تبیین پنج اصل مهم اعتقادی اسلام و تشیع (اصول دین و مذهب) پرداخته است.

۲. ضرورت و اهمیت تحقیق

هرچند درباره تبیین آموزه‌های اعتقادی اسلام و تشیع کتب مختلفی منتشر شده است، اما به نظر می‌رسد هر چند سال یک بار لازم است که کتاب جدیدی با رصد مطالب و نکات گذشتگان و شبهات روز با قلم و محتویات و سبک مخاطب‌پسندی منتشر شود که کتاب حاضر در راستای همین دغدغه تقدیم مخاطب فاضل می‌شود.

۳. پیشینه تحقیق

متکلمان در تبیین اصول دین از سده‌های متقدم به تدوین کتب مختلفی دست زده‌اند که اینجا می‌توان به بزرگانی چون مقدس اردبیلی، میرزای قمی، جمال‌الدین خوانساری، محمدحسین آل‌یاسین، شهید دستغیب و رضا استادی اشاره کرد که با عنوان «اصول دین» آثار فاخری را به یادگار گذاشته‌اند.

۴. هدف اصلی تحقیق

هدف اصلی کتاب حاضر تبیین آموزه‌های اعتقادی اسلام و تشیع با رویکرد جامع (عقلی، فلسفی، عرفانی و علمی) است.

۵. سؤالات و ارضای تحقیق

آموزه‌های اعتقادی اسلام و تشیع را چگونه می‌توان تبیین کرد؟ سؤالات فرعی هم چگونگی تبیین موضوعات اصلی و فرعی (وجود خدا و صفاتش، نبوت، امامت و معاد) خواهد بود. اگر بتوان برای این تحقیق رقیبی تصور کرد، رقیب اصلی، منکران آیین مقدس اسلام و تشیع‌اند که فرضیه‌شان انکار حقانیت آموزه‌های اعتقادی اسلام و تشیع است.

۶. زمینه‌های استفاده و کاربرد نتایج

از تحقیق فوق علاقه‌مندان به مباحث اعتقادی - که معلوماتشان در حد کارشناسی به بالاست - می‌توانند استفاده کنند.

۷. روش انجام تحقیق

روش تحقیق از لحاظ جمع‌آوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و از لحاظ داوری، روش نقلی، عقلی و علمی خواهد بود.

۸. نوآوری

الف) جامعیت در روش و منابع: پیش‌تر اشاره شد که درباره موضوع کتاب،

نزدیک به صد جلد کتاب منتشر شده است که هر کدام از منظر خاصی (قرآنی، روایی، عقلی و علمی) به تبیین برخی از آموزه‌های اعتقادی پرداخته‌اند. یک نوآوری و ویژگی اثر حاضر جامعیت آن از حیث رویکرد است؛ به این معنی که نگارنده کوشیده است در وسع خود به تبیین عقلی آموزه اعتقادی بپردازد و برای دستیابی به این هدف به علوم مختلفی مانند کلام، فلسفه، عرفان و علوم تجربی رجوع نموده است.

ب) نوآوری در محتوا: نوآوری دیگر در تدوین و جمع دیدگاه‌ها و تبیین‌ها و نیز نوآوری محرابی در تبیین برخی از مسائل اعتقادی است که اینجا می‌توان به تدوین انواع تبیین‌ها در مسئله شر، نوآوری در توجیه فلسفه خاتمیت و معاد جسمانی اشاره کرد.

در پایان از ارزیابان محترم، اندیشوران فرهیخته حجج اسلام دکتر پورامینی و دکتر حسن یوسفیان (زید عزمها) - که با تذکرات نکات عالمانه خود بر غنای تحقیق افزوده‌اند - و همچنین از مسئولان گروه کلام و مدیر فاضل آن و نیز انتشارات پژوهشگاه تشکر و قدردانی می‌نمایم.